

Historie Německého Brodu na přelomu 19. a 20. století

Pohled na Německý Brod, konec 19. století

První písemná zmínka o Brodě je z roku 1256. Město tedy tento rok slaví 750 let od svého vzniku. Vzhledem k velkému počtu německých mluvčích kolonistů získává město název Německý Brod.

Do 2. poloviny 19. století žije v Německém Brodě nejvíce lidí živících se zemědělstvím a různými řemesly. Po 2. polovině 19. století se v Německém Brodě rozvíjí průmysl, vznikají nové továrny. Mnohé z nich, jako například Mahlerova továrna na výrobu bavlny a vlny, patřily židovským rodinám, které byly velmi podnikavé. Pachnerovi přicházejí do Brodu právě v tomto období a úspěšně se zapojují do života ve městě.

V důsledku Sarajevského atentátu (28. června 1914) a pozdějšího vypovězení války Srbům (28. července 1914) vzniká nedostatek pohonných hmot a potravin, dochází k odjezdu prvních záložníků na frontu, v Brodě vládne neklid. Dlouho očekávané uvolnění situace, dlouho očekávaný mír a vznik svobodného Československa, vyvrcholily v Brodě 28. října 1918 vyvěšením červenobílých praporů a srháváním rakouských znaků na hlavních ulicích.

Brod se dále rozvíjí, což samozřejmě vede ke zvýšení počtu obyvatel. Slibný vývoj města i celé země je však ke konci 30. let značně ovlivněn vzrůstajícím nebezpečím fašismu.

15. března 1939 poznamenává Brod zpráva o obsazování země Hitlerovými ozbrojenými silami, které má za následek dalších šest dlouhých let utlačování českého národa Němci. Konec všech útrap přináší až 9. květen 1945, kdy o půl sedmé ráno vjely do města, které bylo již 5. května přejmenované na Havlíčkův Brod, první sovětské tanky. Osvobození Brod sítá škody na majetku. Nevyčísitelné a hlavně nenahraditelné jsou škody na lidských životech. Někteří členové rodiny Pachnerovy se mírových květinových dnů již nedočkali. Chyběli někomu? Ptal se někdo z jejich sousedů, kam vlastně zmizeli????

Německobrodská židovská obec

2. Obec israelitská.
Skládá se ze 39 rodin.
Předsedatelem a výbor:
Bauer Moric, předseda,
Musil Adolf,
Nettl Karel,
J. U. Dr. Negera Karel,
Pachner Josef,
Poláček Josef, členové výboru,
Stein Eduard,
Stránský Richard,
Turnovský Viktor.
Obec vydrží soukromou jednotliční školu ve Svatovojtěšské ulici číslo 72, kterou navštěvuje: 10 chlapců a 13 děvčát.
Vyučování tu jest německá.
Řídícím učitelem jest Jakob Singer; dozor vede c. k. okr. šk. insp. Benjamín Schwarzel z Baštinova u Nám. Brodu.
Před nezářným zářím vlastní hřbitov nedaleko hřbitova katolického a za modlitebnu má obec najatou místnost od Jana Fiedlera, hostinského v dolní ulici číslo 157.

Nezjištěný počet židovských rodin je v Německém Brodě dokládán již ve středověku. Od poloviny 15. století byl pobyt Židům ve městě kvůli husitským válkám zakázán. Znovu se zde židovské rodiny mohly usazovat až v polovině 19. století.

Náboženský spolek s modlitebnou je poprvé doložen roku 1872. Na židovskou náboženskou obec byl spolek změněn roku 1884. Jen pro představu, v roce 1900 v Německém Brodě žilo 247 lidí (3,7 %) hlásících se k tomuto náboženství, o třicet let později to bylo již méně osob – 146 (1,7 %). Údaje o počtu židovských obyvatel se však v jednotlivých zdrojích dost rozcházejí. Matrika Židů z tohoto kraje byla v letech 1830 – 1896 vedena v Lipnici nad Sázavou. Po roce 1896 byla matrika uložena již v Německém Brodě.

Po 2. světové válce, kdy došlo díky Hitlerově nesmyslnému fanatickému počínání k výraznému ztenčení řad židovských obyvatel republiky, německobrodská židovská náboženská obec již nebyla obnovena.

Židovská modlitebna

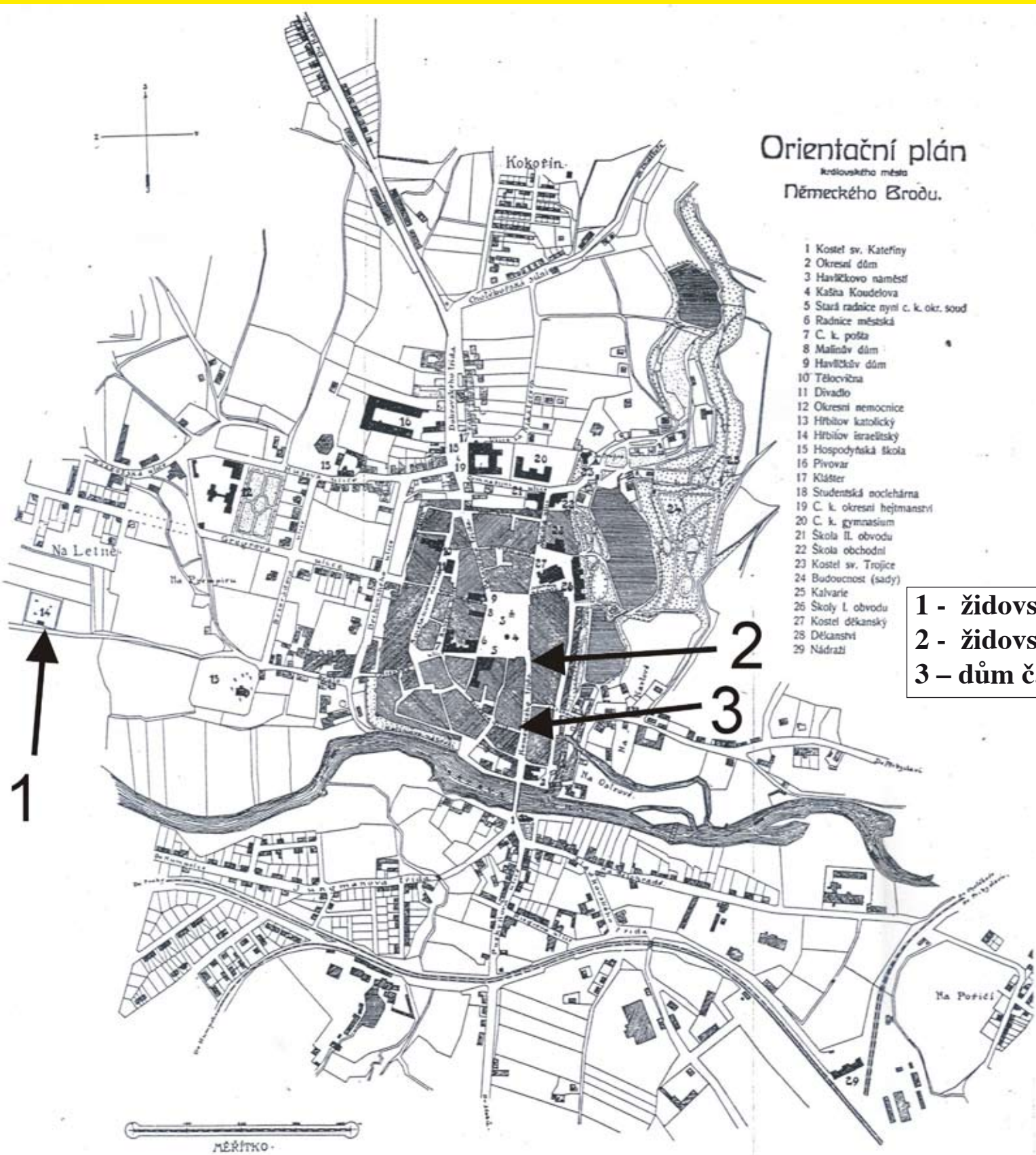

Dům č.p. 157 - modlitebna

V Německém Brodě zřejmě kvůli poměrně malému počtu židovských rodin hlásících se ke svému náboženství nikdy nebyla synagoga. Po celou dobu existence německobrodské náboženské obce byla synagoga nahrazována modlitebnou. Poslední modlitebna se před válkou nacházela velice blízko náměstí, v Dolní ulici v domě č.p. 157 u Kolečů. Zřízena byla koncem 19. století. Bohoslužby se zde konaly jednou týdně, vždy v sobotu, a scházelo se k nim kolem padesáti lidí. O modlitebnu i náboženské obřady se staral majitel domu Alois Koref, který byl později deportován do Terezína, kde 12. října 1942 zemřel ve věku 78 let.

Je nutné zmínit se ještě o tom, že modlitebna byla až v patře domu č.p. 157 – v přízemí se nacházel obchod s textilem. Modlitebnu tvořila jedna velká místnost, vybavená lavicemi kostelního typu a harmoniem. U její východní stěny stála ozdobná skříň, v níž bylo uchováváno několik tór. Podle neověřených vzpomínek pamětníků se v místnosti nalézaly tmavé vínové závěsy a velké, zřejmě zlaté slunce. Po deportaci židovských obyvatel modlitebna sloužila jako skladiště zabaveného majetku z jejich bytů.

Po válce prostory modlitebny využívala ke svým bohoslužbám Českobratrská církev evangelická. Dnes se v tomto prostoru nacházejí obchody a o existenci bývalé modlitebny ví jen velmi málo lidí.

- 1 - židovský hřbitov
- 2 - židovská modlitebna
- 3 - dům č.p. 104, majitelé: Pachnerovi

Osudy brodských Židů

Již v roce 1939 byli někteří židovští občané donuceni vystěhovat se z města. Přesídili většinou do Prahy a mylně doufali, že tím pro ně veškeré útrapy končí. V červnu 1942 byla většina zbylých brodských obyvatel židovského původu převezena do Kolína. Odtamtud byla spolu s židovskými obyvateli Kolína a širokého okolí odvezena transporty Aab (5. června), Aac (9. června) a Aad (13. června) do terezínského ghetta. Ani v Terezíně, který sloužil jen jako „přestupní stanice k smrti“, však nacisté nedopřáli brodským Židům klid. Během následujících let je z Terezína několika transporty převezli do různých vyhlazovacích táborů na polském a běloruském území. V těchto táborech (Osvětim, Treblinka, Trawniki, Malý Trostinec, Sobibor...) pak byli všichni většinou ihned po příjezdu usmrceni v plynových komorách nebo zastřeleni. Ke konci války již ve městě žilo jen několik židovských mšenců a Židů ze smíšených manželství. Z více než stovky brodských Židů válku přežilo pouze několik jednotlivců.

Jmenovitý soupis obětí uložený v pražském Židovském muzeu je zatím jen velmi neúplný, protože zahrnuje pouze 40 osob. Jako nejstarší z nich je v něm uvedena Hedvika Vrbová, zavražděná v Treblince ve věku 88 let, jako nejmladší je zapsána Vilemína Eiglová, zavražděná na neznámém místě ve věku 8 let.

Židovský hřbitov - současný stav

Rb. Jakob Singer

První brodský rabín se jmenoval Jakob Singer a narodil se 18. srpna 1845. Byl zároveň i správcem a učitelem židovské německé soukromé školy, která v Brodě sídlila ve Vojtěšské ulici v domě, kde byl kdysi Havlíčkem proslavený hostinec Na Holubníku. Vyučoval rovněž náboženství na jiných brodských školách a byl jedním z prvních rabínů, kteří při bohoslužbách a obřadech mluvili česky. Při studii na gymnáziu se s rabínem Singerem setkávaly i děti Josefa Pachnera. Jakob Singer zemřel 1. března 1914 a je pochován v Brodě na židovském hřbitově. Jeho nástupcem byl PhDr. Leo Bretisch, který předtím zastával funkci rabína v Ledči nad Sázavou a zároveň vlastnil obchod s uhlím. Bretisch s manželkou Adélou zahynuli v Osvětimi v říjnu 1943. V roce 1922 Bretische vystřídal Nathan Guttman. Působil zde do roku 1925. Od té doby rabín v Brodě nesídlil.

Hrob rabína J. Singera

Židovský hřbitov

V Německém Brodě působil spolek **Chevre Kadischa** (= pohřební bratrstvo). Byl to spolek složený z dobrovolníků. Poskytoval nemocnému členovi náboženské obce a jeho příbuzným oporu a pomoc. Postaral se o tělo zemřelého a zajistil uspořádání pohřbu.

Židovský hřbitov se nachází na Ledečské ulici, asi 800 m od hlavního brodského náměstí. Založen byl až v roce 1890. Předtím museli Židé své mrtvé odvázet na jiné hřbitovy v okolí. Ve vstupním prostoru se nachází pamětní deska se jmény zakladatelů. První pohřeb se zde konal až rok po založení. Šlo o Bedřicha Mahlera, 23letého studenta právnické fakulty, který byl pohřben 2. března 1891. Od následujícího roku se tady už konaly pohřby pravidelně a to až do roku 1942 do osudného terezínského transportu. Nejmladší náhrobek na hřbitově patří 94letému Karlu Nettlovi, který zemřel 20. dubna 1942.

Hřbitov o rozloze 3 932 m² je obehnan masivní kamennou zdí. Uprostřed její jižní strany stojí obřadní budova s původním hrobnickým bytem. Dnes už nečitelný hebrejsko-český nápis nad vchodem zněl „Prach jsi a v prach se vrátíš“. Hřbitovní plocha je téměř celá zaplněna hroby. Jejich podstatnou část tvoří hroby uprchlíků z Halle a Bukoviny, kteří v období první světové války ve městě našli na krátký čas nový domov.

Po druhé světové válce hřbitov postupně zarůstal a chátral, některé náhrobky byly poničeny, jiné odcizeny. V současné době probíhají restaurační práce. Hřbitov je volně přístupný veřejnosti.

Pamětní deska se jmény zakladatelů hřbitova

Obřadní budova, hrobnický byt - současný stav

Havlíčkobrodští zmizelí sousedé

ZŠ Štoky

Kateřina Boumová, Pavlína Brožová, Eva Dušáková, Denisa Jelínková, Lenka Klinčuchová, Eliška Konupková, Petra Kohoutová, Lucie Křížová, Monika Křížová, Gabriela Kubátová, Bára Molnářová, Karolína Palánová, Tereza Prokšová, Kateřina Rýpalová, Marie Váchová

Mgr. Barbora Voldřichová

Projekt Zmizelí sousedé koordinuje Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze ve spolupráci s občanským sdružením Zapomenutí.